
VUKASIN THE TYPE OF EUROPEANIZED SERBIAN INTELLECTUAL IN COSIC NOVEL ROOTS

Kemal Džemić, Ph.D

University of Novi Pazar, Republic of Serbia, kemaldzemic@hotmail.com

Ahmet Bihorac, Ph.D

University of Novi Pazar, Republic of Serbia, ahmed.bih61@gmail.com

Apstrakt: The work deals with the creation of Cosic's figures evropeiziranog Serbian intellectuals of the nineteenth century, a Parisian student Vukasin in the novel Roots, and showing complexity of family relationships caused by Vukašinovo disapproval of the patriarchal order of the father Acima Katica, political champions and guardians Serbianism, patriarchal and family tradicije. Vukasin announces decision on acim Christmas Eve to leave his father's radical tradition and moving through their own enlightened European intellectual, which destroys his father's dreams and hopes, which will cause dramatic and final rift in the family Katic.

Keywords: intellectual, Serbian literature, literary character, type, evrpeizacija, tradition.

VUKAŠIN TIP EVROPEIZIRANOG SRPSKOG INTELEKTUALCA U ĆOSICEVOM ROMANU KORENI

Doc. dr Kemal Džemić

Univerzitet u Novom Pazaru, Republika Srbija, kemaldzemic@hotmail.com,

Doc.dr Ahmet Bihorac

Univerzitet u Novom Pazaru, Republika Srbija, ahmed.bih61@gmail.com

Apstrakt: Rad se bavi Ćosicevim oblikovanjem figure evropeiziranog srpskog intelektualca XIX vijeka, pariskog đaka Vukašina u romanu *Koreni*, te prikazom usložnjavanja porodičnih odnosa uzrokovanim Vukašinovim nemirenjem sa patrijarhalnim poretkom oca Acima Katića, političkog prvaka ičuvara srpstva, patrijarhalne i porodične tradicije. Vukašina opštava odluku Acimu na Badnje večeda napušta očevu radikalsku tradiciju i kreće sopstvenim putem prosvjećenog evropskog intelektualca, čime ruši očeve snove i nadanja, što će uzrokovati dramatičnom i konačnim raskolom u porodici Katić.

Ključne riječi: intelektualac, srpska književnost, književni lik, tip, evrpeizacija, tradicija.

UVOD

Zainteresiranost modernih evropskih i svjetskih pisaca za opise unutrašnjih duševnih stanja svijesti i podsvijesti junaka metodološkim postupkom unutrašnjeg monologa i toka svijesti, svakako će se odraziti i na nove tendencije u srpskoj literaturi XX stoljeća. U tom smislu prozu Dobrice Ćosića, osobito roman *Koreni* oblikovan ovim modernim umjetničkim postupkom, čitalačka i naučno-kritička javnost je dočekala kao novi modernu prozu u srpskoj književnosti XX stoljeća. U modernoj psihološkoj prozi posebno je naučno interesantan postupak uvođenje *junaka novog doba*, intelektualca, u svijet književnougjetničkog djela, što je bio slučaj i sa srpskom prozom XX stoljeća, koja i na taj način postaje neraskidivi dio savremene evropske literature. Moderne evropske tendencije intelektualizacije literature uvođenjem mislećeg čovjeka, odnosno umjetnika u romanesknu prozu, imale su svakako i značajan utjecaj na srpsku literaturu XX stoljeća, posebno se odrazivši na savremeni psihološki roman sa egzistencijalističkim diskursom. U tom kontekstu Dobrica Ćocić uvođenjem intelektualca Vukašina u roman *Koreni* savremenu srpsku prozu značajno obogaćuje i dodatno intelektualizuje približavajući je modernim tokovima evropske književnosti. Junak romana *Koreni* je evropeizirani srpski intelektualac Vukašin, koji se odriče radikalske političke tradicije svog oca Acima i odlučno ustaje protiv svih zabluda tradicionalizma i duhovne zaostalosti u Srbiji s kraja XIX stoljeća. Kao pariski đak i učeni intelektualac Vukašin usvaja ideje savremenih naučnih i kulturnih evropskih tendencija.

ĆOSIĆEV TIP EVROPEIZIRANOG SRPSKOG INTELEKTUALCA

Vukašin je ponikao u domu Katića u kome se tradicija, vjera, patrijarhalnost, preci i porodični korijeni uzdižu do nivoa kulta. Iz takve duhovnosti ponikao je Vukašin i otišao u Pariz na školovanje u čakširama i opancima što ga je

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjackska Banja, Serbia

slikovito i simbolično predstavljalo zapadnoevropskoj kulturi kao mladića koji dolazi iz Srbije u kojoj se snažno doživljava i poštuje tradicija i kultura svog naroda. Patrijarhalni otac Aćim se nadao da će njegov sin Vukašin pokazati tom pariskom svijetu svoju neodvojivu vezu sa tradicijom svoga oca i naroda i da ga neće izmijeniti pariska kultura i narav.

Acimov poraz uzrokovan Đorđevom biološkom nemogućnošću okrenuo je Aćima mlađem sinu Vukašinu, koji mu je svojom učenošću i visokim činovničkim državnim položajem mogao bar djelimično nadomjestiti razočaranje i duhovni slom koji dolazi iz Đorđeve neplodnosti.

Pisac u ovom građenju različitih karaktera i uloga u porodici i društvu starijeg i mlađeg brata, zapravo varira odavno poznati u svjetskoj literaturi arhetip odnosa starijeg i mlađeg brata. Ova vrsta arhetipa u literaturi skoro neizostavno daje primat mlađem bratu nad starijim u humanističkoj i plemenitoj viziji i ideji koja je suprotstavljena osionosti, podmuklosti i sebičnosti starijeg brata. U tom smislu i otac Aćim daje primat mlađem sinu Vukašinu u odnosu na starijeg Đorđa iz koga progovara trgovački mentalitet zasnovan na logici interesa i računa. Vukašinovo prihvatanje evropskog stila življenja, obrazovanja, mode i kulture nije motivirano pomodarskim snobizmom provincijalnog duha u nastojanju da se formalno izjednači sa tipom modernog evropskog bonvivana, površno obrazovanog sa uvježbanim manirima ponašanja proizašlog iz obazaca noblesa. Šešir na njegovoj glavi ne simbolizira izvještačenu potrebu za pripadanjem visokom društvu, kao što je to bio slučaj sa Jucom iz Sterijine komedije *Kir Janja*. Situacija sa evropeiziranim intelektualcem Vukašinom je sasvim drugačija u odnosu na ove pojave pokondirenog nedoraslog običnog svijeta u komičnom nastojanju se domogne krugova visokog građanskog društva. On do kraja usvaja tekovine prosvjećenog i naprednog evropskog građanskog društva, ne zato da bi se formalno izbavio iz zamki seljačko-patrijarhalnog tradicionalizma srpskog društva i obezbijedio sebi udobnu i sigurnu egzistenciju, već su ga njegovi intelektualni afiniteti prirodnim slijedom približili i asimilirali evropskom modernizmu koji je suštinski doživljavao i usvajao kao svoj obrazac i filozofiju shvatanja i djelanja. Vaspitani u duhu vidovdanske etike, kosovske mitologije, usmenih predanja i epske pjesme uz jek gusala, sa uzdizanjem do kulta ove tradicije, historijskih događaja i nacionalne tragike višestoljetnog robovanja pod Turcima i ustanka za slobodu, srpski mladići koji su odlazili u Evropu, gdje su se školovali na poznatim univerzitetima upoznavši se sa drugačijim drugačijim kulturnim vrijednosnim standardima. Neki od njih su samo formalno i vještački naglo poprimali evropske manire ponašanja, stil odijevanja i izražavanja, što bi ih po povratku u domovinu činilo izvještačenim i smiješnim u konzervativnoj balkanskoj sredini. Ta pokondirenost navodno učenih ljudi sa manirima kulturnog evropskog svijeta bila je i česta kritika u srpskoj književnosti počev od Jovana Sterije Popovića, a nešto kasnije ovaj satirično-humorističan prikaz pomodarstva čest je motiv i u filmskoj umjetnosti. Mnogi novopečeni bogataši su slali svoju djecu u Evropu s primarnim ciljem da usvoje obrasce ponašanja i kulturu bogatog i civiliziranog svijeta, što će ih po povratku u domovinu izdvajati od ostalih u provinciji, koja još uvijek živi po obrascu filozofije palanke. Takvo pomodarstvo i pokondirenost onih koji bi usvojili samo šturu formu evropske kulture po pravilu je dovodilo do pojave da su oni osim svoje izvještačenosti po pravilu gubili vezu sa kulturom i tradicijom iz koje potiču, a da nisu spoznali glavne suštinske vrijednosti evropske kulture koju su samo površno upoznali, i neuko, do granica komičnosti, nastojali je praktično manifestirati u sredini u kojoj se ona teško prihvata.

Aćimova namjera, međutim, nije da od sina Vukašina školovanjem u Parizu učini Parižaninom, Evropljaninom, koji će izuti srpske opanke i skinuti čakšire i preobući se u *alafrangu*. On želi da njegov sin, sačuva svoju tradiciju i snažnu povezanost sa domom i domovinom, tradicijom i kulturom iz koje je ponikao. *Vukašine, da učiš što igda možeš. Tamo, u Evropi, pokaži ko je Srbini. Pokaži majku im belosvetsku, da mi nismo samo sa jataganima vešti. Nek znaju da smo isto tako i s knjigama umešni. Pamet im pokaži, a dukate ne žali. Troši kao da si knez, nek vide da mi, Srbi, svaki red znamo...*¹¹⁶

Školovanje u Parizu trebalo je da od Vukašina učini državnika koji nastavlja očevu tradiciju uglednog radikalskog prvaka, učenog sina koji će nadvisiti sve i kojim će se ponositi dom Katića i čuveni otac gazda Aćim. Međutim, kako to nekako sudbinski biva udešeno velika nadanja donose i velika i bolna razočaranja u patrijarhalnu zabludu da će sinovi bespogovorno slijediti ideologiju i svjetonazor očeva. Sinovi koji su se otisnuli u bijeli svijet tragajući za boljom i izvjesnijom egzistencijom i obrazovanjem prirodno je, usvajaju, ne uvijek vještački, površno i formalno, nove sisteme kulturnih, obrazovnih i civilizacijskih vrijednosti. Njihov pogled na svijet i poimanja se mijenjaju, oni razotkrivaju nova saznanja koja prevazilaze i potiru ona koja su usvojili u svojoj sredini i koja im nisu dobra preporuka za uspjeh u nekim drugačijim društvenim okolnostima.

¹¹⁶ D. Ćosić, *Koreni*, Beograd, 2004. godine. str. 44.

RASKOL NA BADNJE VEĆE

Mladi evropeizirani intelektualac, sudija beogradskog suda Vukašin dolazi u svoje selo Prerovo i u očev dom uoči Božića, kako bi ocu Aćimu saopštio važne vijesti u pogledu njegovih ozbiljnih životnih planova. On je čvrsto riješen da ne potpane pod utjecaj nostalgicnih osjećanja, hladnokrvno nastupajući u namjeri da konačno raskine sa očevim patrijarhalno-tradicionalnim i ideološkim radikalskim svjetonazorom, smatrajući ovakve oblike poimanja prevaziđenim i nazadnim u modernim društveno-historijskim okolnostima. On je učeni evropski intelektualac hladne glave koji zna šta neće i šta hoće s krajnje realnim i racionalnim pogledima na svijet. Njegova formalna i suštinska pojava evropeiziranog intelektualca štrčala je u provincijskom prerovskom ambijentu. *Samo mu se oči vide između oboda duboko navučenog šešira i podignutog astraganskog okovratnika. Ne samo zbog mraza što pred suton okiva prtinu. Želi da ga niko od seljaka ne prepozna, zaustavi ili nešto upita*¹¹⁷.

Vukašinov doživljaj Prerova kao bijedne i zaostale provincijalne čamotinje i bijede sličan je doživljaju Krležinog junaka intelektualca i slikara Filipa Latinovića kostanjevačke blatnjave provincije u koju je uzaludno nastojao smjestiti svoju umjetničku egzistenciju. Vukašin je čvrsto riješen da ga ti provincijski okovi ne sputaju i ne podlegne sentimentalnosti i nostalgiji. On čak ne želi ni da ga sahrane u seoskom prerovskom groblju. Riješen je čvrsto da što prije obavi posao sa ocem Aćimom, zbog kog je došao, i da bez imalo osjećaja nostalgicnosti zauvijek napusti Prerovo i raskine sa očevom intrigantnom političkom hajdučijom.

I pored toga što se razočarao u sina dok ga je obišao u Beogradu, odjevenog u evropsku nošnju koji je hladnokrvno prelazio preko očevih zamjerki i sugestija, ostavivši ga odlazeći francuskom konzulu na večeru, Aćim je ipak roditeljski željno iščekivao dan Vukašinove ženidbe, ne sluteći da će ga sin još jednom razočarati, ovog puta i definitivno poraziti.

Aćimovo bolno saznanje da se Vukašin ženi ćerkom njegovog najvećeg političkog protivnika liberala Tošića, srušilo mu je snove o uspješnom sinu državniku i sljedbeniku očeve radikalske političke tradicije. Ovaj sinovljevi čin Aćim smatra svojim najvećim slomom i porazom, sramotom i izdajom. Zato je gromko zauralao: *Ti me izdade, Vukašine. I grob mi opogani! (...) Nisam ti više otac*¹¹⁸

Poslije dramatičnog zapleta i kulminacije očevog gnjeva i bijesa te odricanje od sina koga smatra izdajnikom, Vukašin je odlučan u namjeri da kaže sve do kraja ocu što je godinama potiskivao u sebi i što ga je mučilo i proganjalo. Iz njega progovara hladnokrvni i trezveni evropeizirani intelektualac osviješćen i otriježnjen od aćimovštine.

*Dobro. Ako me se odričeš, onda sam ti dužan ovo objašnjenje: neću ni u kakve stranke da ulazim. Ja svoj život i svoje sposobnosti neću da satrem u radikalskom politikanstvu. Čekaj, slušaj me prvo. Baš to u vezi sa narodnim interesima hoću da ti kažem. Ništa narod nema od tih vaših stranaka i vaše seljačke slobode. Uostalom, posle odlaska Turaka narod nije tražio slobodu. On je tražio samo hleb. A vi radikali, obmanuli ste ga da je ustav - hleb... Narod, sloboda, ustav, sve su to samo izgovori da se dođe na vlast. Zar je malo u Srbiji onih koji su završili škole, pa su propali u našoj, vašoj političkoj hajdučiji?*¹¹⁹

Vukašinova kritika politikanstva radikala kojima pripada i Aćim i zauzimanje za obespravljeni i prevareni narod, uzdiže ga iznad prosječnog intelektualca opsjednutog ličnim interesom. Njegova kritika političkih stranaka koje obmanjuju i izrabljuju narod je krajnje inteligentna, racionalna, precizna i činjenična. On u vidu manifesta iznosi svoje ideje i precizna zapažanja o uzrocima i posljedicama konzervativizma i zabluda srpskog društva.

*Ideje su za kulturne narode, a ovde, u ovoj seljačiji, one su suvišne i fatalne. Ovde su popovi jedini uspešni, a možda i korisni ideolozi. Ovde je sloboda pravo da hajdukuješ, da haraš, da zauzimaš opštinske utrine, a demokratija i samouprava da ne plaćaš porez, sve jedno što te sreski kapetan batina i psuje ti majku. A što vi radikali galamite o demokratiji, to je samo izgovor za seljačku anarhiju i javašluk. Sit sam ja svega toga! Srbiji su potrebni pamet i znanje, a ne stranke! Srbiji treba da gleda Evropu, a ne turski tur!*¹²⁰

Ovo je prva i posljednja svađa Vukašina i Aćima. Analizom društveno-političkih odnosa u Srbiji Vukašin nadilazi porodičnu tematiku koja je i pokrenula čitave izlive njegovih misli i prerasta u jednu široku društvenu studiju sa

¹¹⁷ Isto, str. 54.

¹¹⁸ Isto, str. 55.

¹¹⁹ Isto, 69

¹²⁰ Isto, 70.

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjaska Banja, Serbia

jasno definiranim problemima i zapažanjima oštroumnog pariskog đaka i doktora prava. Ačim će na ove Vukašinove stavove jetko zaključiti: *Evropa mi upropasti dete.*

Dramatična Badnja noć umjesto tople porodične praznične svečanosti donosi pustoš potpunog i konačnog raskola Vukašina sa ocem Ačimom i bratom Đorđem. Učeni Vukašin manirom hladnokrvnog evropskog intelektualca i naučenim zakonskim pravnim načelima, traži svoj dio imovine za koji bi sebi kupio kuću u Beogradu, jer neće da živi u kući Tošića čiju ćerku uzima za ženu. Ovo Badnje veče poprima karakter epski oblikovane patetične porodične dramske priče o rušenju snova i ideala čuvara patrijarhalnog tradicionalnog reda i poretka, očuvanju očeve despotije i kompaktnosti i nedjeljivosti imanja, zemlje, s jedne strane, i sa druge strane, potrebi učenog i modernog sina da svojim dijelom iz tog imanja obezbjedi sebi egzistencijalnu osnovu i sigurnost. Ačimov spahijski i radikalni egoizam gubi borbu sa Vukašinovim intelektualizmom i racionalnim rezonom čovjeka koji zna šta hoće i hladnokrvno ide za interesom.

ZAKLJUČAK

Dobrica Ćosić je u romanu *Koreni* prikazao intelektualca Vukasina kao univerzalnog nosioca čovjekove težnje za sopstvenom slobodom i humaniziranjem cjelokupnih društvenih odnosa iz čijih pukotina konzervativizma i zatočenosti proističe fatum tragizma čovjeka i intelektualca. Fenomen intelektualca u srpskoj književnostima XX stoljeća daje poseban subjektivistički i esejistički štimung prozi, koja će se tek u ovom vremenu osloboditi folklorističkih, socrealističkih i utilitarističkih obrazaca i prihvatiti modernu tematiku, tehnike pripovjedanja i promišljanja u duhu savremene evropske psihološke proze. Novo vrijeme, moda, filozofija života, interesi evropeiziranog srpskog intelektualca Vukašina trijumfovaće nad konzervativizmom ačimovštine. Vukašinovo presvlačenje iz srpske tradicionalne nošnje u modernu evropsku toaletu simbolično manifestira trijumf novog doba evropske duhovnosti i modernizma, nad prevaziđenim patrijarhalnim vremenom zarobljenom folkloristikom mitologije, sujevjerja i epike.

LITERATURA

- [1] D. Arežina, Umjetnost u riječi, Ćosićevi Koreni, Zagreb, 1968, str.332.
- [2] Tartalja, Teorija književnosti, Zavag za udžbenike, Beograd, 1997.
- [3] J. Deretić, Istorija srpske književnosti, Prosveta, Beograd, 2006.
- [4] K. G. Jung, Arhetipovi i kolektivno nesvesno, Atos, 2003.
- [5] M. Šutić, Književne teorije XX veka, Institut za književnost i umetnost, Beograd, 2004.
- [6] R. Vučković, Rani romani Dobrice Ćosića, Problemi, pisci, dela V, Veselin Masleša, Sarajevo, 1988.
- [7] Z. Gavrilović, Ondašnji i sadašnji čitalac o Korenima, Pogovor, Dobrica Ćosić:Koreni, Narodna knjiga, Beograd, 1988.